Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama
jáne quqyqtyq aqparat ınstıtýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtyq jýrnal №4 (71)-2022

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСSCҚ 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - *з.ғ.к , Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (Астана, Қазақстан) – (төраға)*
Абайділдинов Е.М. *– з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Абызов Р.М. *– з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)*
Белых В.С. *– з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)*
Губин Е.П. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Мельник Р.С. *– з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Моисеев А.А. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Муромцев Г.И. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Рахметов С.М. *– з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Малиновский В.А. *– з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*
Унзила Шапақ *– з.ғ.д. (Астана, Қазақстан)*

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. *– з.ғ.к.*

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев *– PhD (Киль, Германия)*
Байниязова З.С. *– з.ғ.к. (Саратов, Ресей)*
Жанғарашев Р.М. *– LLM (Астана, Қазақстан)*
Исмағұлов Қ.Е. *– з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Ишеков К.А. - *з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)*
Қазбаева Ә.Ғ. *– з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Қайырбаева Л.К. *– PhD (Астана, Қазақстан)*
Киязова А.Ж. *– LLM (Астана, Қазақстан)*
Құлжабаева Ж.О. *– з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Мұрзашев Қ.Т *– (Астана, Қазақстан)*
Нұрмағамбетов Р.Ғ. *– PhD (Челябинск, Ресей)*
Примашев Н.М. *– з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*
Рахымбердин Қ.Х. *– з.ғ.д. (Өскемен, Қазақстан)*
Тегізбекова Ж.Ч. *– з.ғ.к. (Бішкек, Қырғызстан)*
Финк Д.А. *– з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)*

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Беттеуші – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі № 17761-Ж 25.06.2019 ж. (Алғашқы есепке қою кезі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы, 010000, Астана қ., Қабанбай-батыр даңғ., 19, С-блогы, 306-каб.,тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының заң жобалау қызметіндегі ғылыми қоғамдастықтың рөлі 13

Р.Қ. СӘРПЕКОВ, В.Т. КОНУСОВА Қазақстанда лоббизмді заңнамалық регламенттеу туралы мәселеге 20

С.К. ЖЕТПИСОВ, Б.К. НҰРҒАЗИНОВ, А.Ш. ХАМЗИН Конституциялық құқықтар призмасы арқылы көші-қон: этникалық және демографиялық контекст, еңбек ресурстарының ұтқырлығы.......................................29

А.А. КАРАЕВ Конституциялық сот - адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың маңызды органы: шет елдердің тарихи-құқықтық тәжірибесі 41

Н.А. САРТАЕВА, Е.Б. АХМЕТОВ Мүгедек адамдардың елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысуын қамтамасыз ету мақсатында саяси партиялар мен сайлау туралы заңнаманы жетілдіру мәселелері.......................................50

А.С. АХМЕТОВ Құқықтық білім берудің дамуының қазіргі мәселелері.......................................59

Ж.У. ТЛЕМБАЕВА, Г.С. БАЗАРОВА Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы заңнамасының кейбір мәселелері туралы.......................................68

А.Ә. ДӘУЛЕТХАНОВА Қазақстан Республикасының қоғамдық денсаулық сақтау заңнамасының жай-күйі мен дамуы 76

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

А. АМАНГЕЛДІ Қолданыстағы 2018 жылдың 20 маусымындағы зияткерлік меншік аясындағы Қазақстан Республикасының заңнамасында з.ғ.д., профессор А. Амангелдінің диссертациясынан не жүзеге асты 85

А.А. АСЫЛБЕКОВА Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексіне енгізілген кейбір өзгерістер мен толықтырулар 94

Ф.Г. ИБРАГИМОВА, Е.М. АЙТКАЗИН, А.Е. ИСМАГУЛОВ Қазақстан Республикасының фармацевтика нарығында дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасы қағидаларының сақталуы.......................................101

Г.Э. АБДРАСУЛОВА, У.Е. КУДИЯРОВА Некелерін бұзған бұрынғы ерлі-зайыптылардың кезінде бір-біріне берген сыйлықтарын қайтару жолдары (сот шешімі негізінде) 110

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

Д.А. ФИНК Сотқа дейінгі тергеп-тексерудің басында жәбірленушінің құқықтарын қалпына келтірудің қылмыстық-процестік құралына қол жеткізу 117

С.М. РАХМЕТОВ Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік туралы Қылмыстық кодекстің кейбір нормаларын қолдану практикасының мониторингі 124

К.Х. РАХИМБЕРДИН, М.Р. ГЕТА (Новокузнецк, Ресей) Қазақстан Республикасындағы еңбек саласындағы сексуалдық зорлық-зомбылық пен қысым көрсетуге қарсы іс-қимылдың кейбір криминологиялық және қылмыстық-құқықтық аспектілері 135

Б.М. ИМАШЕВ Маман мен сот сарапшысының қызметінде қылмыстық сот ісін жүргізу қағидаттарын іске асыру: проблемалар мен перспективалар. 1 бөлім... 146

К.Е. ИСМАГУЛОВ, Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Тараптардың жарыспалылығы мен тең құқылығы қағидатын дамыту шеңберінде азаматтардың құқықтарын қорғау 155

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.В. ПОРОХОВ Халықаралық салық құқығының түсінігі, пәні және нысандары туралы мәселеге 165

Е.С. ЖАМБАЕВ, Н. СӘУЛЕН, А.Н. САГАДИЕВ Еуропалық құқықтағы жеке өмір мен дербес деректерді қорғауды құқықтық реттеудің өзекті мәселелері 174

А.А. КЕНЖАЕВ, Ж.А. ХУДОБЕРГАНОВ (Өзбекстан Республикасы, Ташкент) Орталық Азияның су-құқықтық мәселесі «парламенттік дипломатия» объектілерінің бірі ретінде 183

А.М. ҚАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ Америка Құрама Штаттарындағы мемлекеттік биліктің іске асырылуының кейбір мәселелері 192

М.Н. НҰРТАЙ, Ж.Т. САЙРАМБАЕВА ТРИПС келісіміндегі шекаралық шаралар туралы ережелерінің Қазақстан Республикасының заңнамасына әсері 204

Құқықтық мониторинг

Е.К. АХМЕТОВ, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалаудың кейбір мәселелері 212

М.И. ДЯЧУК, С.С. ШИШИМБАЕВА «Лотереялар және лотерея қызметі туралы» Қазақстан Республикасы заңының тиімділігін талдау 224

Ж.А. ЖАДАУОВА, А.С. РАМАЗАНОВА Халықтың радиациялық қауіпсіздігі саласындағы заңнаманы жетілдіру 235

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

Ғ.Д. МАҚАНОВА Халықаралық шарттардың ғылыми лингвистикалық сараптамасының кейбір мәселелері.. 246

Жас ғалым мінбері

Е.Б. АХМЕТОВ Қазақстан Республикасы мен шет елдерде әкімшілік сот ісін жүргізуде соттың белсенді рөлі қағидасы 252

А.Р. КУМАРБЕКОВА Қазақстан Республикасының Конституциясы – мемлекеттің негізгі актісі: теориядан реформалау тәжірибесіне дейін 261

А.Б. САТАЕВА Англия мен Қазақстанның азаматтық процесіндегі сотқа дейінгі хаттама: салыстырмалы талдау.. 268

А.Е. НҰРТАН Атқарушылық іс жүргізудің құқықтың дербес саласы ретіндегі мәні мен маңызы 276

Г.С. ТАТЕБАЕВА Жоғары қауіптілік көзі келтірген зиян үшін жауапкершілік мәселелері 283

«Жаршының» архивтегі беттері

С.С. ҚАРЖАУБАЕВ З.ғ.к. Л.Т. Тұрғанбаеваның «Қазақстандағы тіл саясаты» ғылыми жарияланымына қайта оралғанда 291

Библиография

В.Б. ЕВДОКИМОВ М. Какителашвилидің «Деятельность политических партий в государствах-участниках СНГ» атты монографиясына рецензия. - Мәскеу: Проспект, 2021. – 228 б. 299

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №4 (71)-2022

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте **www.zqai.kz**
Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38 от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – *к.ю.н., Заслуженный деятель Казахстана (Астана, Казахстан) – (председатель)*
Абайдельдинов Е.М. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Абызов Р.М. – *д.ю.н. (Барнаул, Россия)*
Белых В.С. – *д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)*
Губин Е.П. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Мельник Р.С. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Моисеев А.А. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Муромцев Г.И. – *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Рахметов С.М. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Малиновский В.А. – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Унзила Шапак – *д.ю.н. (Астана, Казахстан)*

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – *к.ю.н.*

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – *PhD (Киль, Германия)*
Байниязова З.С. – *к.ю.н. (Саратов, Россия)*
Джангарашев Р.М. – *LLM (Астана, Казахстан)*
Исмагулов К.Е. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Ишеков К.А. - *д.ю.н. (Москва, Россия)*
Казбаева А.Г. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Каирбаева Л.К. – *PhD (Астана, Казахстан)*
Киязова А.Ж. – *LLM (Астана, Қазақстан)*
Кулжабаева Ж.О. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Мурзашев К.Т. – *(Астана, Казахстан)*
Нурмагамбетов Р.Г. – *PhD (Челябинск, Россия)*
Примашев Н.М. – *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*
Рахимбердин К.Х. – *д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)*
Тегизбекова Ж.Ч. – *к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)*
Финк Д.А. - *к.ю.н. (Астана, Казахстан)*

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан (Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан,010000, г. Астана, пр. Кабанбай батыра, 19, блок С, каб. 306, тел.:8(7172)26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции...........9

Конституционное и административное право

Р.К. САРПЕКОВ Роль научного сообщества в законопроектной деятельности государственных органов Республики Казахстан...........13

Р.К. САРПЕКОВ, В.Т. КОНУСОВА К вопросу о законодательной регламентации лоббирования в Казахстане...........20

С.К. ЖЕТПИСОВ, Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.Ш. ХАМЗИН Миграция через призму конституционных прав: этнический и демографический контекст, мобильность трудовых ресурсов...........29

А.А. КАРАЕВ Конституционный суд – важнейший орган защиты прав и свобод человека и гражданина: историко-правовой опыт зарубежных стран...........41

Н.А. САРТАЕВА, Е.Б. АХМЕТОВ Вопросы совершенствования законодательства о политических партиях и выборах в целях обеспечения участия лиц с инвалидностью в общественно-политической жизни страны...........50

А.С. АХМЕТОВ Актуальные вопросы развития правового образования...........59

Ж.У. ТЛЕМБАЕВА, Г.С. БАЗАРОВА О некоторых проблемах законодательства Республики Казахстан в области здравоохранения...........68

А.А. ДАУЛЕТХАНОВА О состоянии и развитии законодательства об общественном здравоохранении Республики Казахстан...........76

Гражданское и гражданско-процессуальное право

А. АМАНГЕЛЬДЫ Что из диссертации д.ю.н. профессора А. Амангельды реализовано в действующем законодательстве Республики Казахстан в сфере интеллектуальной собственности от 20 июня 2018 года...........85

А.А. АСЫЛБЕКОВА Некоторые изменения и дополнения, внесенные в Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан...........94

Ф.Г. ИБРАГИМОВА, Е.М. АЙТКАЗИН, А.Е. ИСМАГУЛОВ Соблюдение правил этики продвижения лекарственных средств и медицинских изделий на фармацевтическом рынке Республики Казахстан...........101

Г.Э. АБДРАСУЛОВА, У.Е. КУДИЯРОВА Способы взаимного возврата дара бывшими супругами при расторжении брака (на основании решения суда)...........110

Уголовное право и уголовный процесс

Д.А. ФИНК Доступ к уголовно-процессуальным средствам восстановления прав потерпевшего в начале досудебного расследования ... 117

С.М. РАХМЕТОВ Мониторинг практики применения некоторых норм Уголовного кодекса об ответственности за уголовные правонарушения в сфере экономической деятельности ... 124

К.Х. РАХИМБЕРДИН, М.Р. ГЕТА (г. Новокузнецк, Россия) Некоторые криминологические и уголовно-правовые аспекты противодействия сексуальному насилию и домогательствам в сфере труда в Республике Казахстан ... 135

Б.М. ИМАШЕВ Реализация принципов уголовного судопроизводства в деятельности специалиста и судебного эксперта: проблемы и перспективы. Часть 1. ... 146

К.Е. ИСМАГУЛОВ, Е.Н. КАЛИАКПЕРОВА Защита прав граждан в рамках развития принципа состязательности и равноправия сторон ... 155

Международное право и сравнительное правоведение

Е.В. ПОРОХОВ К вопросу о понятии, предмете и формах международного налогового права ... 165

Е.С. ЖАМБАЕВ, Н. САУЛЕН, А.Н. САГАДИЕВ Актуальные вопросы правового регулирования защиты частной жизни и персональных данных в европейском праве ... 174

А.А. КЕНЖАЕВ, Ж.А. ХУДОБЕРГАНОВ (Ташкент, Республика Узбекистан) Водно-правовая проблема Центральной Азии как один из объектов «парламентской дипломатии» ... 183

А.М. КАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ Некоторые вопросы осуществления государственной власти в Соединенных Штатах Америки ... 192

М.Н. НУРТАЙ, Ж.Т. САЙРАМБАЕВА Влияние положений соглашения ТРИПС о пограничных мерах на законодательство Республики Казахстан ... 204

Правовой мониторинг

Е.К. АХМЕТОВ, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Некоторые вопросы государственного регулирования, контроля и надзора финансового рынка и финансовых организаций ... 212

М.И. ДЯЧУК, С.С. ШИШИМБАЕВА Анализ эффективности закона Республики Казахстан «О лотереях и лотерейной деятельности» ... 224

Ж.А. ЖАДАУОВА, А.С. РАМАЗАНОВА Совершенствование законодательства в сфере радиационной безопасности населения ... 235

Из практики законотворчества на государственном языке

Г.Д. МАКАНОВА Некоторые вопросы научной лингвистической экспертизы международных договоров ... 246

Трибуна молодого ученого

Е.Б. АХМЕТОВ Принцип активной роли суда в административном судопроизводстве Республики Казахстан и в зарубежных странах ... 252

А.Р. КУМАРБЕКОВА Конституция Республики Казахстан – основополагающий акт государства: от теории к опыту реформирования ... 261

А.Б. САТАЕВА Досудебный протокол в гражданском процессе Англии и Казахстана: сравнительный анализ ... 268

А.Е. НҰРТАН Сущность и значение исполнительного производства как отдельной отрасли права ... 276

Г.С. ТАТЕБАЕВА Проблемы ответственности за вред, причиненный источником повышенной опасности ... 283

Архивные страницы «Вестника»

С.С. КАРЖАУБАЕВ Возвращаясь к научной публикации к.ю.н. Л.Т. Турганбаевой «Языковая политика в Казахстане» ... 291

Библиография

В.Б. ЕВДОКИМОВ Рецензия на монографию М. Какителашвили «Деятельность политических партий в государствах – участниках СНГ». – Москва: Проспект, 2021. – 228 с. ... 299

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №4 (71)-2022

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – *c.j.s., Honored Worker of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abaydeldinov E.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. – *d.j.s. (Barnaul, Russian)*
Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Unzila Shapak – *d.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Chief Editor
Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

Editorial Board members

Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*
Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*
Dzhangarashev R.M. – *LLM (Astana, Kazakhstan)*
Ismagulov K.Y. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Ishekov K.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Kazbayeva A.G. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Kairbaeva L.K. – *PhD (Astana, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. – *LLM (Astana, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Murzashev K.T. – *(Astana, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. – *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*
Fink D.A. - *c.j.s. (Astana, Kazakhstan)*

Editor – **Koltubaeva G.B.**
Layout – **Tasirova A.S.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, Kabanbay-batyr ave., 19, block C, office 306, тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV The role of scientific community in the legislative activities of state bodies of the Republic of Kazakhstan 13

R.K. SARPEKOV, V.T. KONUSOVA On the issue of legislative regulation of lobbying in Kazakhstan 20

S.K. ZHETPISOV, B.K. NURGAZINOV, A.S. KHAMZIN Migration through the prism of constitutional rights: ethnic and demographic context, labor mobility 29

A.A. KARAEV The constitutional court is the most important body for the protection of human and civil rights and freedoms: historical and legal experience of foreign countries 41

N.A. SARTAYEVA, Y.B. AKHMETOV Issues of improving legislation on political parties and elections in order to ensure participation of persons with disabilities in the socio-political life of the country 50

A.S. AKHMETOV Current issues of the development of legal education 59

Zh.U. TLEMBAYEVA, G.S. BAZAROVA About some problems of the legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of healthcare 68

A.A. DAULETKHANOVA On the state and development of legislation on public health of the Republic of Kazakhstan 76

Civil and Civil Procedure Law

A. AMANGELDY What from the thesis of doctor of law, professor Amangeldy A.A. implemented in the current legislation of the Republic of Kazakhstan in the sphere of intellectual property of june 20, 2018 85

A.A. ASSYLBEKOVA Some amendments and additions made to the Civil procedure code of the Republic of Kazakhstan 94

F.G. IBRAGIMOVA, Y.M. AYTKAZIN, A.E. ISMAGULOV Compliance with the rules of ethics for the promotion of medicines and medical products in the pharmaceutical market of the Republic of Kazakhstan 101

G.E. ABDRASULOVA, U.E. KUDIYAROVA Ways to return gifts to each other at the dissolution of marriage by former spouses (based on a court decision) 110

Criminal law and Criminal procedure
D.A. FINK Access to the criminal procedure means of restoring the rights of the victim at the beginning of the pre-trial investigation........ 117
S.M. RAKHMETOV Monitoring of the practice of applying certain norms of the Criminal code on liability for criminal offenses in the field of economic activity........ 124
K.K. RAKHIMBERDIN, M.R. GETA (Novokuznetsk, Russia) Some criminological and criminal legal aspects of countering sexual violence and harassion in the sphere of work in the Republic of Kazakhstan........ 135
B.M. IMASHEV Implementation of the principles of criminal justice in the activities of a specialist and a forensic expert: problems and prospects. Part 1........ 146
K.E. ISMAGULOV, E.N. KALIAKPEROVA Protection of the rights of citizens in the framework of the development of the principle of competition and equality of the parties........ 155

International law and Comparative law
Y.V. POROKHOV To the question of the concept, subject and forms of international tax law........ 165
Y.S. ZHAMBAYEV, N. SAULEN, A.N. SAGADIEV Actual problems of legal regulation of privacy and personal data protection in european law........ 174
A.A. KENZHAEV, J.A. KHUDOBERGANOV (Tashkent, Republic of Uzbekistan) The water and legal problem of Central Asia as one of the objects of "parliamentary diplomacy"........ 183
A.M. KARATAYEVA, D.B. MAKHAMBETSALIYEV Some issues of the exercise of the state power in the United States of America........ 192
M.N. NURTAY, ZH.T. SAYRAMBAEVA Impact of the TRIPS agreement provisions on border measures on the legislation of the Republic of Kazakhstan........ 204

Legal monitoring
Y.K. AKHMETOV, M.ZH. KULIKPAYEVA Some issues of state regulation, control and supervision of the financial market and financial organizations........ 212
M.I. DYACHUK, S.S. SHISHIMBAYEVA Analysis of the effectiveness of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Lotteries and lottery activities»........ 224
ZH.A. ZHADAUOVA, A.S. RAMAZANOVA Improvement of legislation in the field of radiation safety of the population........ 235

From the lawmaking practice in the official language
G.D. MAKANOVA Certain issues of international treaties scientific linguistic expertise........ 246

Young researchers' tribune
Y.B. AKHMETOV The principle of the active role of the court in the administrative proceedings of the Republic of Kazakhstan and in foreign countries........ 252
A.R. KUMARBEKOVA Constitution of the Republic of Kazakhstan is the fundamental act of the state: from theory to experience of reform........ 261
A.B. SATAYEVA Pre-action protocol in civil proceedings in England and Kazakhstan: a comparative analysis........ 268
A. NURTAN Essence and meaning of enforcement proceedings as a separate branch of law........ 276
G. S. TATEBAYEVA Problems of liability for damage caused by a source of increased danger........ 283

The archive pages of the «Bulletin»
S.S. KARZHAUBAYEV Returning to the scientific publication of c.l.s. L.T. Turganbayeva «Language policy in Kazakhstan»........ 291

Bibliography
V.B. EVDOKIMOV Review of M. Kakitelashvili's monograph «Activity of political parties in the CIS member states». – Moscow: Prospekt, 2021. – 228 p........ 299

ӘОЖ 342.7

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ФАРМАЦЕВТИКА НАРЫҒЫНДА ДӘРІЛІК ЗАТТАР МЕН МЕДИЦИНАЛЫҚ БҰЙЫМДАРДЫ ІЛГЕРІЛЕТУ ЭТИКАСЫ ҚАҒИДАЛАРЫНЫҢ САҚТАЛУЫ

Флюра Галимовна Ибрагимова
*«Азаматтық-құқықтық пәндер» кафедрасының меңгерушісі,
Alikhan Bokeikhan University, Семей қаласы, Қазақстан Республикасы,
заң ғылымдарының кандидаты, flura.77@mail.ru*

Ерлан Майданұлы Айтқазин[1]
*«Азаматтық-құқықтық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы,
Alikhan Bokeikhan University,
Семей қаласы, Қазақстан Республикасы, құқық магистрі, aytkazin1805@mail.ru*

Аскербек Еркинович Исмагулов
*«Азаматтық-құқықтық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы,
Alikhan Bokeikhan University, Семей қаласы,
Қазақстан Республикасы, askerbek_ismagulov@inbox.ru*

Аннотация. *Ғылыми мақалада дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының бекітілген қағидалары, олардың іс жүзінде орындалуы немесе сақталуына жан-жақты анализ жасалынған. Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың айналымын реттейтін еліміздің заңнамалық базасы мен әлемдік тәжірибе қарастырылған.*

Еліміздің көптеген бағыттары бойынша жүргізіліп жатқан реформалардың әлсіз жүзеге асуының негізгі себептерінің бірі, ал фармацевтика саласында ең басты себебі ол қабылданып жатқан нормативті құқықтық актілердің өз мақсатына іс жүзінде жетпеуі, тиісінше науқастың тұтынушы ретінде құқықтарын қорғау механизмдері өзгеріссіз деңгейде қалып отырғаны; соңғы жылдарда денсаулық сақтау саласында жүргізіліп келе жатқан реформалардың басты бағыты ол науқастың құқықтарын жетілдіру, қызмет көрсету сапасын жоғарылату, сапалы дәрілік заттарға қол жетімділігін қамтамасыз ету мақсатынының орындалу жолындағы кедергілерді анықтау, әсер етуші себептерін қарастыру мақаладағы басты мақсат болып табылады.

Мақалада көтерілген өзекті мәселе аталған ілгерілету этикасының қағидаларының жиі бұзылуы немесе сақталмауы болып табылады. Олардың қатарлында мақаланың зерттеу обьектісіне айналған дәрілерді тағайындап немесе өткізіп отырғаны үшін медицина және фармацевтика қызметкерлеріне қаржылай сыйақы беру немесе бонустық жүйелер құрастыру, сыйлықтар беру, медицина қызметкерлеріне қызметтік киімдер немесе медициналық заттарды сыйға тарту арқылы ынталандыру секілді әдістер мен амалдардың кеңінен қолданылуы.

Сонымен қатар мақалада аталған мәселелердің туындауына негіз болып отырған себептер және әсер етуші факторлар зерттеліп, оларды жою жоладры ұсынылған. Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларының сақталу механизмдерін жетілдіру, фармацевтика қызметкерлердің құқықтық жағдайы мен міндеттеріне байланысты кодекстегі кемшіліктерді жою, қаржыландыру көзіне қарамастан медициналық қызметкерлердің барлық санаттары, еліміздің барлық өңірлерінде бірдей деңгейде медицина қызметкерлерінің жалақыларының көтерілу мүмкіндіктерін қарастыру зерттеуде ұсынылған негізгі нәтижелер болып табылады.

Түйінді сөздер: *фармацевтика, дәрілік заттар, дәрілік заттарды ілгерілету, науқас, фармацевтика қызметкерлері, медицина қызметкерлері, медициналық мекеме, этикалық қағидалар.*

[1] *Хат-хабарларға арналған автор*

СОБЛЮДЕНИЕ ПРАВИЛ ЭТИКИ ПРОДВИЖЕНИЯ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ И МЕДИЦИНСКИХ ИЗДЕЛИЙ НА ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОМ РЫНКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Ибрагимова Флюра Галимовна
Заведующая кафедрой «Гражданско-правовых дисциплин»,
Alikhan Bokeikhan University, город Семей,
Республика Казахстан, кандидат юридических наук, flura.77@mail.ru

Айтказин Ерлан Майданулы
Старший преподаватель кафедры «Гражданско-правовых дисциплин»,
Alikhan Bokeikhan University, город Семей,
Республика Казахстан, магистр права, aytkazin1805@mail.ru

Исмагулов Аскербек Еркинович
Старший преподаватель кафедры «Гражданско-правовых дисциплин»,
Alikhan Bokeikhan University, город Семей,
Республика Казахстан, askerbek_ismagulov@inbox.ru

Аннотация. *В процессе исследования, авторами сделан вывод что, одной из основных причин слабой результативности реформ, проводимых в фармацевтической отрасли является то, что принимаемые нормативно-правовые акты практически не эффективны и как следствие механизмы защиты прав пациента как потребителя остаются на прежнем уровне.*

В последние годы основным направлением проводимых реформ в сфере здравоохранения является устранение недостатков в практической реализации прав пациентов на качественную медицинскую помощь и получения действующих и эффективных лекарственных препаратов, медицинских изделий.

Актуальным вопросом, поднятым в статье, является частое нарушение или несоблюдение принципов этики продвижения лекарственных средств, путем фактического «навязывания» их пациентам. В их числе широкое применение таких методов и приемов, как выдача финансовых вознаграждений медицинским и фармацевтическим работникам за назначение и реализацию лекарственных средств, или бонусные системы материального характера, поощрение медицинских работников в виде дарения им служебной одежды или медицинских приборов и так далее.

Также в статье исследованы причины факторы, способствующие возникновению указанных проблем, предложен способ их устранения. Основными результатами исследования являются, предложения по совершенствованию механизмов соблюдения правил этики продвижения лекарственных средств и медицинских изделий, устранение недостатков в Кодексе, связанных с правовым положением и обязанностями фармацевтических работников, рассмотрение возможностей повышения заработной платы медицинских работников на одинаковом уровне во всех регионах страны, для всех категорий медицинских работников независимо от источника финансирования.

Ключевые слова: *фармацевтика, лекарственные средства, продвижение лекарственных средств, пациент, фармацевтические работники, медицинские работники, медицинское учреждение, этические принципы.*

COMPLIANCE WITH THE RULES OF ETHICS FOR THE PROMOTION OF MEDICINES AND MEDICAL PRODUCTS IN THE PHARMACEUTICAL MARKET OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Ibragimova Flyura Galimovna
Head of the Department of «Civil Law Disciplines»,
Alikhan Bokeikhan University, Semey city, Republic of Kazakhstan,
Candidate of Juridical Sciences, flura.77@mail.ru

Aytkazin Yerlan Maidanuly
Senior Lecturer of the Department of «Civil Law Disciplines»,
Alikhan Bokeikhan University, Semey city,
Republic of Kazakhstan, Master of law, aytkazin1805@mail.ru

Ismagulov Askerbek Erkinovich
Senior Lecturer of the Department of «Civil Law Disciplines»,
Alikhan Bokeikhan University, Semey city,
Republic of Kazakhstan, askerbek_ismagulov@inbox.ru

Abstract. *In the course of the study, the authors concluded that one of the main reasons for the weak effectiveness of the reforms carried out in the pharmaceutical industry is that the regulatory legal acts adopted are practically ineffective and as a result, the mechanisms for protecting the rights of the patient as a consumer remain at the same level.*

In recent years, the main focus of ongoing reforms in the healthcare sector has been to eliminate shortcomings in the practical implementation of patients' rights to quality medical care and to obtain effective and effective medicines and medical devices.

An urgent issue raised in the article is the frequent violation or non-compliance with the principles of ethics of the promotion of medicines, by actually "imposing" them on patients. These include the widespread use of such methods and techniques as the issuance of financial rewards to medical and pharmaceutical workers for the appointment and sale of medicines, or bonus systems of a material nature, encouragement of medical workers in the form of gifts of office clothes or medical devices, and so on.

The article also examines the causes of the factors contributing to the occurrence of these problems, and suggests a way to eliminate them. The main results of the study are proposals to improve the mechanisms of compliance with the rules of ethics for the promotion of medicines and medical products, elimination of deficiencies in the Code related to the legal status and responsibilities of pharmaceutical workers, consideration of opportunities to increase the salaries of medical workers at the same level in all regions of the country, for all categories of medical workers, regardless of the source of funding.

Key words: *pharmaceuticals, medicines, promotion of medicines, patient, pharmaceutical workers, medical workers, medical institution, ethical principles.*

DOI: 10.52026/2788-5291_2022_71_4_101

Кіріспе

Фармацевтика өнеркәсібі көптеген жылдардан бері медицинаның дамуының басты қозғаушы күші болып келе жатыр. Жаңадан өндіріліп жатқан дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың ауқымы өте кең және әр алуан. Ал осы заттар мен бұйымдардың нарыққа шығуы, яғни оны жылжыту кезеңі бүгінгі күнде ерекше назардағы сұрақтардың біріне айналып отыр. Ілгерілету іс-шаралары жаңа дәрі-дәрмектердің өндірілгені және қолданылуы туралы хабарлау құралы ретінде өте маңызды және науқастардың тиімді емделуін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін медицина қызметкерлерінің білімін толықтырады. Алайда, медицина қызметкерлерінің хабардарлығын және медицина саласындағы соңғы жетістіктер туралы білімдерін арттыруға деген қарапайым ниеттің артында, тек табыс табуды көздейтін

ВЕСТНИК ИНСТИТУТА ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ПРАВОВОЙ ИНФОРМАЦИИ РК № 4 (71)-2022

агрессивті маркетингтік стратегиялардың болмауы маңызды.

Бүгінгі таңда еліміздің нарығында жүзеген фармацевтикалық компаниялар өз тауарларын таратуда. Басым көпшілігі әрине шетелдік компаниялар болып табылады. Ал Қазақстанда 96 кәсіпорын бар, оның 33-і дәрі-дәрмек, 41-і – медициналық мақсаттағы бұйымдар, 22-сі – медициналық техника шығарады. Дәрі-дәрмектің 90 пайызы ең ірі 6 зауыттың, атап айтар болсақ «Химфарм» АҚ, «СП ГлобалФарм», «Нобел АФФ» АҚ, «Ромат», «Нур-Май Фарм» ЖШС, «Қарағанды фармацевтикалық кешені» секілді кәсіпорындардың үлесіне тиесілі[2].

Материалдар мен әдістер

Ақпарат көздері ретінде сараптамалық және талдамалық жарияланымдар және өзге де ашық ақпарат көздері пайдаланылды.

Мақала барысында «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 ж. 7 шілдедегі №360-VI ҚРЗ Кодексі, «Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың жарнамасын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 20 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-288/2020 бұйрығы, «Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-294/2020 бұйрығы және тағы басқа медициналық бұйымдар мен дәрілік заттардың айналымын реттейтін нормативті актілердің нормалары талқыланды. Шет елдің және еліміздің заңнамаларына салыстырмалы-құқықтық анализ жасалынды. Қабылданған нормалардың іс жүзінде жүзеге асырылуына жан-жақты анализ жасалынды, мәселелер анықталып, заңнаманы жетілдіру мен жағымсыз әсер етуші етіп отырған факторларды жою жолдары ұсынылды.

Талқылау

Жалпы әлемдік тәжірибеге сай клиникалық зерттеулерді жүргізу мен фармацевтика қызметін жүзеге асырудың этикалық кодекстері мен заңдары көптеген мемлекеттерде қабылданған, бұл құжаттарды деңгейіне қарай: ғаламдық, ұлттық және жергілікті ретінде бөліп қарастыруға болады. Жаһандық этикалық кодекстерге Дүниежүзілік медициналық қауымдастықтың және Халықаралық ғылыми-медициналық ұйымдар кеңесінің кодекстері жатады. Көптеген мемлекеттер сонымен қатар қазіргі уақытта ұлттық деңгейде науқастарға күтім жасау және зерттеу жүргізумен айналысатын дәрігерлерге арналған этикалық нұсқаулықтарды шығарады. Кейбір мемлекеттер этикалық талаптарды қабылдауда реттеуші уәкілетті органдармен қатар, медицина саласындағы қауымдастықтардың да тікелей араласуына мүмкіндік береді. Мысалы, Ұлыбританияда жалпы медициналық кеңес (реттеуші орган) және британдық медициналық қауымдастық (кәсіподақ) этика бойынша ұсыныстарды береді. Осы елде қабылданған немесе бастама алған нормалар бүкіл әлемдік деңгейде жиі қолданылып жүр[1, 50 б.].

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының Атқарушы комитетімен қабылданған «Дәрілік заттарды нарыққа шығарудың этикалық өлшемдері» туралы резалюциясы дәрілік заттарды жылжыту этикасын қалыптастыруда мемлекеттерге бағыт беретін негізгі халықаралық құжат деп толық сеніммен айта аламыз. Оның мазмұнында әлем мемлекеттері мойындаған этикалық нормалар жинақталған. Ол құжаттың басты мақсаты әлемде дәрілік заттарды ұтымды пайдалану арқылы медициналық-санитариялық көмекті жақсартуға қолдау көрсету және жәрдемдесу болып табылады. Бұл критерийлер әртүрлі мемлекеттердегі саяси, экономикалық, мәдени және әлеуметтік жағдайларға сәйкес, сондай-ақ білім, ғылым және білім беру саласындағы ерекшеліктерді ескере отырып, үкіметтерге өздерінің ұлттық жүйелеріне енгізе алатын этикалық нормалардың жалпы принциптерін көрсетеді[3].

Қазақстан Республикасында дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету құқықтық тұрғыдан бекітілген. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» 2020 жылғы 7 шілдедегі кодексіне сәйкес қауіпсіз, сапалы және тиімді дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды дәрілік затты немесе медициналық бұйымды әзірлеушіден немесе өндірушіден бастап

---

[2] *«Фармацевтическая промышленность: обзор казахстанского рынка». Публикация из серии аналитических обзоров Единого дистрибьютора ТОО «СК-Фармация» в рамках Национального проекта «Здоровье нации». Пресс-служба ТОО «СК-Фармация». – [Электронды ресурс] - Айналыс режимі: https://sk-pharmacy.kz/rus/press-centr/smi_o_nas/farmaczevticheskaya-promyishlennost-obzor-kazaxstanskogo-ryinka1 (жүгінген күні: 29.04.2022).*

[3] *Ethical criteria for medicinal drug promotion. World Health Organization, Geneva, 1988. – [Электронды ресурс] – Айналыс режимі: https://apps.who.int/iris/handle/10665/38125 (жүгінген күні: 29.04.2022).*

тұтынушы қолданғанға дейін ілгерілету процесінде жүзеге асырылатын, барлық қатысушы тараптардың адал бәсекелестігі мен жауаптылығына негізделген қызмет дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасы болып табылады. Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ұтымды пайдалану мақсатында денсаулық сақтау субъектілері, кәсіптік қауымдастықтардың мүшелері, дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың айналысы саласындағы субъектілер дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының мынадай шарттарын сақтауға міндетті:

1) дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды нарыққа ілгерілету қауіпсіз, сапалы және тиімді дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарға қатысты берілетін ақпараттың толықтығы мен дәлдігін қамтамасыз етуге тиіс;

2) науқастар, фармацевтика және медицина қызметкерлері дәрілік заттар туралы және олардың жанама әсерлері туралы қажетті және қолжетімді ақпарат алуға тиіс;

3) дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды нарыққа ілгерілету этикалық нормалар сақтала отырып, объективті болуға және Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласындағы заңнамасының талаптарына сәйкес жүзеге асырылуға тиіс[4].

Осы Кодекстің аталған нормасын жүзеге асыру мақсатында «Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың жарнамасын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» 2020 жылғы 20 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-288/2020 және «Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-294/2020 бұйрықтары қабылданған болатын.

Қазақстан Республикасының заңнамасының талаптары бұзылған жағдайда медициналық немесе фармацевтикалық қызметкерге қатысты да, фармацевтикалық өнеркәсіп субъектісіне қатысты да жауапкершілікке тартумен байланысты тәуекелдер туындайды. Осылайша, жұмыс беруші медицина қызметкеріне ескерту, сөгіс, қатаң сөгіс және еңбек шартын бұзу түрінде тәртіптік жаза қолдануға құқылы.

Сонымен қатар, фармацевтика өнеркәсібі субъектілеріне қатысты медицина және фармацевтика қызметкерлерінің заңды қызметіне кедергі келтіргені үшін әкімшілік жауапкершілік көзделген. Медицина және фармацевтика қызметкерлерінің кәсіби қызметін жүзеге асыруына кедергі жасау, сол сияқты қылмыстық жауаптылыққа әкеп соқпайтын заңсыз әрекеттерді жасау талабынан көрінген олардың кәсіби қызметіне заңсыз араласу жеке тұлғаларға - 30 АЕК мөлшерінде, лауазымды адамдарға - 50 АЕК мөлшерінде, заңды тұлғаларға - 100 АЕК мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Заңнамада көзделген жағдайларды қоспағанда, дәрілік заттар тағайындауға уәкілетті медицина жұмыскерлерінің сыйақы алу мақсатында дәрілік заттар жарнамасына қатысуы, медицина жұмыскерлерінің дәрілік заттарды жұмыс орнында өткізуі, сондай-ақ белгілі бір дәріхана ұйымдарына немесе өзге де ұйым түрлеріне жіберуі және олармен ынтымақтастықтың басқа да нысандары түріндегі әрекеттер үшін әкімшілік жауапкершілік қарастырылған. Сондай жауапкершіліктің түрі адамның денсаулығына зиян келтіруге алып келетін жағдайымен дәрілік заттарға белгіленген шекті бағаларды асырып жіберуді қоса алғанда, өткізу қағидаларын, сондай-ақ қолдану (пайдалану), қамтамасыз ету, жою, жарнамалау қағидаларын бұзғаны үшін де қарастырылған[5].

«Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың жарнамасын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» бұйрық жаңадан қабылданып отырған кодекске негізделетін өзгерістер мен толықтыруларымен шығарылды. Оның мазмұнында бұрын болмаған «жарнамалық аудиоролик», «жарнамалық баннер», «жарнамалық бейнеролик» анықтамалары қосылды.

Сонымен қатар, «Жарнама модулі» анықтамасы толықтырылды, оған сәйкес жарнамалық модуль – ол денсаулық сақтау ұйымдарында таратылатын және баспа бұқаралық ақпарат құралдарында орналастырылатын дәрілік заттар мен медициналық бұйымдар туралы жарнамалық сипаттағы қағаз жеткізгіште орындалған мәтіндік-графикалық хабарлама (парақшалар, лифлет, басқалар).

Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың жарнамасын жүзеге асыру қағидалары қазақ және орыс тілдерінде жарнаманы міндетті түрде ұсыну және оларды ұтымды қолдануға ықпал ететін дәрілік заттар немесе медициналық бұйымдар ту-

---

[4] *«Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 ж. 7 шілдедегі №360-VI ҚРЗ Кодексі. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2000000360 (жүгінген күні: 29.04.2022).*

[5] *«Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235 (жүгінген күні: 25.04.2022).*

ралы толық шынайы мәліметтердің мазмұны бөлігінде толықтырылды. Жаңа талапқа сәйкес жарнама жарнамаланатын дәрілердің фармакологиялық қасиеттері мен емдік көрсеткіштерін асыра көрсетпеуі керек[6].

«Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларын бекіту туралы» бұйрықтың жаңалығына келетін болсақ, дәрілік заттар айналысы саласындағы «объектілер» анықтамасына толықтыру енгізілді. Енді мұндай нысандарға интернет арқылы сатылатын дәріханалар да жатқызылуда. Ал «науқас» анықтамасы енді науқас оның ауруының болуына, не болмауына немесе медициналық көмек көрсетуді талап ететін жай-күйіне қарамастан, медициналық қызметтерді тұтынушы болып табылатын жеке тұлға болып табылатындығымен толықтырылды.

Жаңадан «дәрілік заттарды өндірушінің уәкілетті тұлғасы», «медицина қызметкері» анықтамалары берілді.

Енді дәрілік заттар мен медициналық бұйымдар өндірісі саласындағы субъектілердің денсаулық сақтау субъектілерімен және кәсіби қауымдастықтар мүшелерімен өзара іс-қимылы кезінде мақсатты қаржыландыруға, ғылыми-медициналық зерттеулерге гранттар беруге, біліктілікті арттыру курстарында оқытуға, дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды, медициналық қызметтерді сатып алуға, қайырымдылық жарналар беруге жол берілмейтінін атап өткен жөн.

Сондай-ақ, фармацевтикалық индустрия мен нарықтың жұмыс істеуінің әртүрлі аспектілерін зерттеуге және талдауға бағытталған фармацевтикалық қызметкерлер арасында маркетингтік зерттеулер жүргізуге болады. Бұдан басқа, өндірушілер және дистрибьюторлар өкілдерінің бөлшек саудада өткізу объектілерінің фармацевтикалық жұмыскерлерімен өзара іс-қимылы кезінде маркетингтік зерттеулер жүргізуге жол берілді[7].

2020 жылғы реформалар фармацевтика саласын жаңа ережелерге бағындыра отырып, дамудың жаңа мүмкіндіктерін ұсыну мақсатында жасалынды деуге болады. Өзгерістер тізбегі науқастың, яғни өнімді тұтынушының құқықтарын қамтамасыз ету механизмдерін жетілдіру үшін қажет болды.

Алайда, Қазақстанда үлкен мәселе тудыратын нәрсе ол – заңдардың іс жүзінде жүзеге асуы мәселесі. Еліміздің көптеген бағыттары бойынша жүргізіліп жатқан реформалардың әлсіз жүзеге асуының негізгі себептерінің бірі, ал фармацевтика саласында ең басты себебі ол қабылданып жатқан нормативті құқықтық актілердің өз мақсатына іс жүзінде жетпеуі. Науқастың тұтынушы ретінде құқықтарын қорғау механизмдері өзгеріссіз деңгейде қалып отырғанын мойындауымыз қажет. Бұл сұрақ өте маңызды, себебі соңғы жылдарда денсаулық сақтау саласында жүргізіліп келе жатқан реформалардың басты мақсаты ол науқастың құқықтарын жетілдіру, қызмет көрсету сапасын жоғарылату, сапалы дәрілік заттарға қол жетімділігін қамтамасыз ету болып табылады.

Мәселенің күрделісі дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету кезінде тыйым салынған әрекеттер мен тәсілдердің төңірегінде болып отыр. Заңнамаға сәйкес дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың айналысы саласындағы субъектілердің өзара іс-қимылы кезінде дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының бұзушылығына мыналарды жатқызады:

1) белгілі бір дәрілік заттарды тағайындағаны және өткізгені үшін медицина және фармацевтика қызметкерлеріне қаржылай сыйақыларды беру немесе материалдық немесе материалдық емес сипаттағы кез келген басқа да ынталандыруларды ұсыну;

2) ғылыми және білім беру қызметін жүзеге асырумен байланысты ақы төлеуді қоспағанда, ойын-сауық, демалыс, демалыс орнына бару жолына ақы төлеу;

3) Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған биомедициналық, клиникалық-экономикалық, эпидемиологиялық және басқа да зерттеу түрлерін жүргізу туралы жазбаша ресми шарттарды, сондай-ақ жүргізілетін маркетингтік зерттеулерге қатысу туралы шарттарды қоспағанда, материалдық пайда алу мақсатында дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды пациенттерге тағайындау немесе ұсыну бойынша келісімдер жасасу, акциялар ұйымдастыру;

4) Қазақстан Республикасының заңна-

---

[6] *«Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың жарнамасын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 20 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-288/2020 бұйрығы. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021872 (жүгінген күні: 26.04.2022).*

[7] *«Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-294/2020 бұйрығы. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021870 (жүгінген күні: 06.05.2022).*

масымен тыйым салынбаған жағдайларды қоспағанда, пациенттерге дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың үлгілерін беру;

5) жарнамалық сипаттағы ақпараты бар бланктерде, сондай-ақ дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың атаулары алдын ала басылған рецептуралық бланктерде дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды жазып беруге түрткі болу;

6) дәріханалық ұйымдардың басшылары мен фармацевтика қызметкерлеріне сатудың белгілі бір нәтижелеріне қол жеткізгені үшін мүліктік және мүліктік емес сый-сияпат, сыйлықтар ұсынылатын бағдарламаларды ұйымдастыру[8].

Жоғарыда аталған ілгерілету этикасының бұзушылықтары өкінішке орай еліміздің медициналық мекемелері мен дәріханаларында жиі кездесіп тұрады. Дәрілік заттарды тағайындағаны және өткізгені үшін медицина және фармацевтика қызметкерлеріне қаржылай сыйақыларды беру немесе материалдық сипаттағы бонустық жүйелер, конференция өткізу сылтауымен медициналық қызметкерлерді қымбат мейрамханаларда тамақтандыру мен сыйлықтар тарату, медицина қызметкерлерін қызметтік киімдер немесе медициналық заттарды сыйға тарту арқылы ынталандыру секілді әдістер мен амалдар кеңінен қолданылуда. Кеңсе заттарын тарату мен мерекелермен «материалдық» құттықтаулар, медициналық бұйымдардың үлгілерін беру әрекеттерін де осы қатарға қосуға болады.

Ғылыми мақалада көтеріліп отырған мәселенің негізгі өзектілігі де осы жерде, яғни қабылданып жатқан заңдардың іс жүзінде өз мақсатына жетпеуі. 2020 жылы қабылданған құжаттар дәрілік заттарды ілгерілету этикасының бұзушылықтарын азайтуға өз көмегін тигізе алмады. Жылдар бойы қалыптасып қалған жүйе өз қызметін әрі қарай атқаруда. Әрине, атап өту керек, соңғы екі жылда фирманың атауы мен эмблемалары бар медициналық киімдерді медициналық қызметкерлердің үстінен азырақ көретін болдық, медициналық құралдарды да фармацевтикалық өндірушілердің атауынсыз тарататылатын болған. Алайда, бұл азын-аулақ өзгерістер қаншалықты жағдайды өзгертеді деген орынды сұрақ туындайды.

Фармацевтика қызметкерлері медициналық мекемелерде өздерін еркін ұстайды, медициналық қызметкерлермен жұмыс жасауда олардан немесе мекеме басшыларынан үлкен бір қарсылық кездестірмейді және осындай еркіндік оларға этикалық талаптарға үстіртін қарауға мүмкіндік беруде. Қазақстан Республикасы халықаралық фармацевтикалық өндірушілер қауымдастығының президенті В.Н. Локшин «GLOBAL PHARM» Халықаралық фармацевтикалық форумында сөйлеген сөзінде: «фармацевтика саласындағы мәселелердің бірі ретінде осы дәрілік заттарды ілгерілету кезіндегі этикалық талаптардың сақталмауын да атап өткен» [2]. Маманның пікірінше елімізде фармацевтика нарығының қатысушыларының барлығы бірдей этикалық талаптарды сақтай бермейді.

Мәселенің туындауына себептердің бірі ретінде фармацевтика қызметін құқықтық реттеудегі мәселелер де болуы мүмкін. Фармацевтика қызметкерлерінің еңбек туралы заңнамасындағы кейбір кемшіліктерін зерттеуге арнаған мақаласында К.Б. Олжабаева осы сұрақтарды кеңінен қарастырған. Автор өз мақаласында фармацевтикалық қызмет мәселелері бойынша «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» кодексіндегі бірнеше олқылықтарды анықтаған, олар:

а) «фармацевтикалық қызметкерлер» ұғымына өте қысқа анықтама берілді, оған фармацевтикалық білімі бар және фармацевтикалық қызметті жүзеге асыратын жеке тұлғаларды жатқызады. Осы анықтама жоғары немесе орта медициналық білімі, сондай-ақ маман сертификаты және дәрілік препараттарды бөлшек саудада сату бөлігінде қосымша кәсіптік білімі бар адамдардың дәрілік заттардың айналымына байланысты қызметті жүзеге асыру жөніндегі еңбек міндеттерінің мәнін ашпайды;

б) фармацевтикалық қызметкерлердің міндеттері және оларға қойылған шектеулер үстірт баяндалған, атап айтқанда, мынадай аса маңызды міндеттер жоқ: фармацевтің кәсіби құпиясын сақтау; дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды жарнамалауға қатыспау; пациенттерге өз қызметтері үшін пайда алуға жеке мүдделілік мақсатында дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды бөлшек саудада өткізудің нақты объектілерін ұсынбау; фармацевтің кәсіби құпиясын сақтау; дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ғылыми-практикалық конференциялардан басқа осы құралдар мен бұйымдарды өндірушілердің қатысуымен

[8] *«Дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-294/2020 бұйрығы. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021870 (жүгінген күні: 06.05.2022).*

дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды жылжыту және т. б.;

в) кодекс фармацевтикалық қызмет, дәрілік заттар мен медициналық бұйымдардың айналысына арналған бөлімінде осы субъектілердің түрлерін нақтыламай, оның орнына «дәрілік заттар айналысы саласындағы субъектілер» деген сөз тіркесі жиі қолданылады, бұл «фармацевт» және «провизор», «клиникалық провизор» және «клиникалық фармаколог» сияқты ұғымдардың араласуына әкеп соқты.

Автордың пікірімен келіспеуге болмайды, аталған заңдағы кемшіліктер әсіресе біз қарастырып отырған дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету кезіндегі этикалық нормалардың сақталуына байланысты сұрақтарға тікелей әсері болуы мүмкін [3, 142 б.].

Көтеріліп отырған мәселенің туындауына түрткі болып отырған тағы бір себебі ол – медицина қызметкерлерінің оңай материалдық «ынталандырылуы». Себебі жалақы төмен, өкінішке орай еліміздегі медицина қызмекерлерінің жалақысы әлі төмен деңгейде және ол сұрақ соңғы жылдары белсенді талқыланғанымен түбегейлі шешімін таба алмай келе жатқан мәселелердің бірі.

Медицина қызметкерлерінің жалақылары еліміз бойынша әр түрлі. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсында жарияланған Қазақстанның денсаулық сақтау қызметінің 2021 жыл қорытындысына арнап ұсынған ақпаратқа сүйенсек еліміздегі медицина қызметкерлерінің жалақысына байланысты ақпарат келесідей:

- дәрігердің орташа жалақысы 2020 жылы 189,3 мың теңгені құраған, 246,1 мың теңгеге дейін немесе 30% өскен;
- 2021 жылы 320 мың теңгеге дейін немесе 30% өскен;
- 2022 жылы өсім 415,9 мың теңгені немесе 30%-ды құраған.

Жалақының өсуі 173 мыңнан астам орта медициналық персоналды, оның ішінде жедел медициналық көмек фельдшерлері де бар, қамту 100%-ды құраған.

Орта медициналық персоналдың орташа жалақысы 2020 жылы 120,5 мың теңгені құраған, 144,6 мың теңгеге дейін немесе 20% өскен;

- 2021 жылы 173,5 мың теңгеге дейін немесе 20% өскен;
- 2022 жылы 208 мың теңгеге дейін немесе 20% өскен.

Сонымен қатар «ТМККК аясында және ММС жүйесінде қаржыландырылатын денсаулық сақтау субъектілері шығыстарға медициналық қызметтерге тарифтерді ұлғайту арқылы жетті. Осы бағыттағы жұмыс жалғасып жатыр және 2023 жылға қарай дәрігердің орташа жалақысын 531 мың теңгеге дейін, орта медицина қызметкерінің жалақысын 249 мың теңгеге дейін арттыру жоспарлануда» деп баяндалады[9].

Жасыратыны жоқ, жоғарыда аталған жалақы мөлшері шын мәнінде еліміздің барлық өңірлерінде бар дегенге үлкен күмән бар. Мемлекеттік аурухананалардағы жалақы, оның ішінде әсіресе жас мамандардың жалақысы аталған көрсеткіштерден әлдеқайда төмен. Осы жағдай да дәрілік заттарды ілгерілету этикасының қағидаларының бұзылуына себеп болып отыр деген пікірдеміз.

Қарастырылып отырған мәселе бойынша шетелдік ғалымдар науқастар мен халықтың - дәрі-дәрмектерді пайдаланушылардың қажеттіліктері дәрі-дәрмектерді қолдану шешімдерінің орталығында болуын қамтамасыз ету үшін жоғары сапалы тәуелсіз ақпаратқа қол жетімділік және дәрі-дәрмектерді жылжытуды қатаң реттеу қажет деген пікірде. Бұған ұлттық үкіметтердің өз нарықтарын кеңейтудегі ұлттық және халықаралық өнеркәсіптің қажеттіліктеріне емес, азаматтардың денсаулық сақтау қажеттіліктеріне басымдық беруін қамтамасыз ету үшін саяси ерік-жігер болған кезде ғана қол жеткізуге болады. Денсаулыққа пайдасы мен экономикалық тиімділігін арттыру үшін дәрі-дәрмектерді қолдануды жақсырақ басқаруға ұмтылатын ұлттық үкіметтер үшін дәрі-дәрмектерге қатысты кең ұлттық саясатқа сәйкес келетін дәрі-дәрмектерді ұтымды пайдалануды алға жылжытудың екі қосымша тәсілі қажет. Біріншіден, фармацевтикалық дәрі-дәрмектерді жылжытуды реттеуді жақсарту дәрі-дәрмектерді ұтымды пайдалануды ілгерілетудің қажетті шарты болып табылады. Олар фармацевтикалық дәрі-дәрмектерді жылжытудың тікелей және жасырын немесе жанама түрлеріне, соның ішінде тәжірибелі клиницистердің пікірлерін негізгі көшбасшы пікір ретінде пайдалануға қатысты болуы керек. Екіншіден, медициналық қызмет көрсетуге интеграциялануы тиіс мемлекет қаржыландыратын, тәуелсіз және коммерциялық емес ақпаратқа қажеттілік бар [4, 1168 б.].

[9] *«Қазақстанның денсаулық сақтау жүйесіне шолу: 2021 жылдың қорытындылары». Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы. – [Электронды ресурс] - Айналыс режимі: https://primeminister.kz/kz/news/reviews/kazakstannyn-densaulyk-saktau-zhuyesine-sholu-2021-zhyldyn-korytyndylary-1932917 (жүгінген күні: 10.05.2022).*

Нәтижелер

Мақалада көтерілген мәселенің шешілуі келесі нәтижелерге қол жеткізгенде мүмкін деп санаймыз:

- дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларының сақталу механизмдерін жетілдіру қажет. Бекітілген қағидалар мен тыйым салынған іс-әрекеттер тізімі заңдарда жеткілікті көлемде қарастырылған, алайда жүзеге асырылуы, сақталуын бақылау немесе талаптардың орындалуын қадағалау механизмдері жұмыс істемейді, тиісінше қайта қарауды қажет етеді;
- мақала барысында қарастырылған К.Б. Олжабаеваның «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» кодексіндегі фармацевтика қызметкерлердің құқықтық жағдайы мен міндеттеріне байланысты кодекстегі кемшіліктер туралы автордың пікірімен келісеміз және кодекстің осы бөлігін жетілдіру қажет деп санаймыз;
- медицина қызмекерлерінің жалақысын көтеру қажет: қаржыландыру көзіне қарамастан медициналық қызметкерлердің барлық санаттары, еліміздің барлық өңірлерінде бірдей кем дегенде мемлекетіміздегі орташы жалақы мөлшері деңгейіне жетуі тиіс.

Қорытынды

Мақала барысында көтерілген мәселелер бойынша сыни көзқарастың болуы орынды деп санаймыз. Себебі дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету этикасының қағидаларының жиі бұзылуы тікелей науқастың құқықтарының бұзылуына әкеліп соғуда. Сондықтан, осы бағыт бойынша заңнаманы жетілдіру, этика қағидалардың орындалуын қамтамасыз ету механизмдерін қайта қарау және өзге де кері әсер ететін факторлардың жойылуы аса маңызды.

Талқыланған көзқарастар мен пікірлердің барлығы маңызды. Дәрі-дәрмектерді жылжытудың отандық ережелерінің тиісті жұмыс атқаруы үшін әрқайсысы ескерілуі қажет деп санаймыз. Еліміздегі дәрілік заттар мен медициналық бұйымдарды ілгерілету қызметін тиісті деңгейге көтеру, ашықтығын қамтамасыз ету науқастың құқықтарын жетілдіру жолындағы маңызды қадамдардың бірі болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Thomas Morris, Joshua M. Brostoff, Peter David Stonier and Alan Boyd. Evolution of Ethical Principles in the Practice of Pharmaceutical Medicine From a UK Perspective. // Frontiers in Phormacology. January, 2020. 49-54б.

2. В. Локшин. Условия работы на казахстанском фармацевтическом рынке меняются // Сетевое издание «Фармацевтическое обозрение Казахстана». – 28 октября 2021. Айналыс режимі: https://pharm.reviews/stati/sobytiya/item/6855-v-lokshin-usloviya-raboty-na-kazakhstanskom-farmatsevticheskom-rynke-menyayutsya (жүгінген күні: 13.05.2022).

3. Олжабаева К.Б. Некоторые дефекты законодательства о труде медицинских и фармацевтических работников и пути их устранения. // Научно-правовой журнал «Института законодательства и правовой информации. - №1 (68)-2022. 138-146 с.

4. Teresa Leonardo Alves, Joel Lexchin, Barbara Mintzes. Medicines Information and the Regulation of the Promotion of Pharmaceuticals. // Sci Eng Ethics (2019) 25. 1167–1192 б.

REFERENCES

1. Thomas Morris, Joshua M. Brostoff, Peter David Stonier and Alan Boyd. Evolution of Ethical Principles in the Practice of Pharmaceutical Medicine From a UK Perspective. // Frontiers in Phormacology. January, 2020. 49-54b.

2. V. Lokshin. Usloviya raboty na kazakhstanskom farmatsevticheskom rynke menyayut·sya // Setevoye izdaniye «Farmatsevticheskoye obozreniye Kazakhstana». – 28 oktyabrya 2021. Aynalys rezhimí: https://pharm.reviews/stati/sobytiya/item/6855-v-lokshin-usloviya-raboty-na-kazakhstanskom-farmatsevticheskom-rynke-menyayutsya (zhүgíngen kүní: 13.05.2022).

3. Olzhabayeva K.B. Nekotoryye defekty zakonodatel'stva o trude meditsinskikh i farmatsevticheskikh rabotnikov i puti ikh ustraneniya. // Nauchno-pravovoy zhurnal «Instituta zakonodatel'stva i pravovoy informatsii. - №1 (68)-2022. 138-146 s.

4. Teresa Leonardo Alves, Joel Lexchin, Barbara Mintzes. Medicines Information and the Regulation of the Promotion of Pharmaceuticals. // Sci Eng Ethics (2019) 25. 1167–1192 b.